

DE GRUSADE FÖRHOPPNINGARNAS ÅR: STRANDAD NATO-PROCESS OCH DET INDUSTRIELLA KRIGETS ÅTERKOMST

KARL YDÉN, ULF BJERELED OCH JOAKIM BERNDTSSON

Sammanfattning

I detta kapitel undersöks den svenska säkerhets- och försvarspolitiska opinionen under 2023. Såväl det fortsatta kriget i Ukraina som uteblivet Natomedlemskap under året (Sverige blev medlemmar först den 7 mars 2024) är tecken på grusade förhoppningar både i Sverige och för stora delar av Europa. I ett alljämt ansträngt säkerhetsläge, hur har den svenska opinionen utvecklats? Vi närmar oss frågan utifrån idén om samstämmighet inom fältet civil-militära relationer, och analyserar allmänhetens stöd för olika delar av försvarspolitiken samt förtroendet för försvaret och för Nato. Vilka trender kan vi se i den svenska försvarsopinionen? Analysen visar fortsatt ökning av förtroendet för försvaret men ett vikande förtroende för Nato, ett relativt stort motstånd mot att minska försvarsutgifterna, och en samstämmighet kring den territoriella inriktningen av försvaret. Samtidigt ser vi motstånd mot amerikanska militärbaser på svenskt territorium. Sammantaget är samstämmigheten kring vissa försvarspolitiska frågor relativt stor.

År 2023 blev i svensk säkerhetspolitik de grusade förhoppningarnas år. I Sverige hoppades regeringen att Turkiet skulle sluta blockera ett svenskt Natomedlemskap och vid flera tillfällen under 2023 uppgavs medlemskapet vara mycket nära. I Ukrainakriget hoppades Sverige (och andra länder) att en planerad ukrainsk militär våroffensiv skulle skörda framgångar, i bästa fall så stora att Ryssland skulle tvingas inse det hopplösa i läget och börja avveckla sin ockupation. Men hela 2023 förflöt utan att någon av dessa förhoppningar infriades. Turkiet, liksom Ungern, vidhöll att Sverige inte självklart var att betrakta som en lämplig Natoallierad – några klartecken kom inte. Den ukrainska markoffensiven tillfogades betydande förluster av välbefästa ryska styrkor och målsättningarna uppnåddes inte. Ukrainakriget kan anses markera återkomsten till Europa av industriellt utnöttningskrig – förmågan att producera och ersätta förstörd utrustning respektive tillföra nya soldater i de dödas och skadades ställe kommer att få avgörande betydelse för utgången.

I början av 2024 gav Turkiet och Ungern klartecken till ett svenskt Nato-medlemskap, och den 7 mars inträdde Sverige som medlem i Nato. Medlemskapet aktualiserade ett stort antal nya försvarspolitiska frågor i den svenska debatten. Ska

USA få ha militärbaser på svenskt territorium? Kan svenska värnpliktiga kunna tvingas att tjänstgöra utomlands i samband med Nato-operationer? Ska Sverige tillåta Nato att lagra kärnvapen på svensk mark? Lagom till det svenska Natointrädet har dessutom konsekvenser för Nato, Europa och Ukraina av en Trump-seger i det kommande amerikanska presidentvalet börjat debatteras (Atwood, 2024).

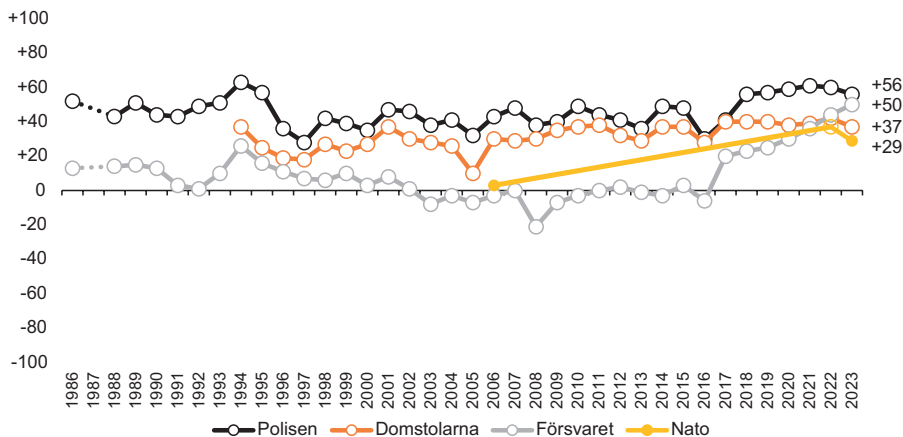
Vad innebär de nya frågorna för relationen mellan den svenska befolkningen och försvarspolitiken? I kunskapsfältet civil-militära relationer framhåller Schiff (2009) vikten av samstämmighet (*concordance*) mellan befolkningen, den politiska eliten och militären i frågor som rör landets försvar. Om det sker större förändringar i försvarspolitiken som saknar förankring så kan detta föranleda friktioner i de civil-militära relationerna och, i förlängningen, skapa legitimitetsproblem både för den politiska ledningen och för militären. I en analys av tidigare nationella SOM-undersökningar har vi kunnat konstatera att den så kallade ”Hultqvistdoktrinen” återgång till nationellt försvar, återinförd värnplikt och upprustning av försvaret åtnjöt ett klart större stöd bland svenskarna än den tidigare inriktningen mot ett internationellt orienterat, relativt litet yrkesförsvar (Ydén, Bjereld & Berndtsson, 2022). Svensk försvarspolitik har de senaste åren präglats av en stor partipolitisk enighet om behovet av ett starkare svenskt försvar (Berndtsson, Bjereld & Ydén 2020). Med Natofrågan har enigheten försvunnit – såväl Vänsterpartiet som Miljöpartiet motsatte sig inträdet (Hernvall, 2023).

Valet att överge den svenska militära alliansfriheten för ett Nato-medlemskap är en stor säkerhetspolitisk kursändring och det återstår att se om den långsiktigt kommer att skapa civil-militära friktioner. I detta kapitel analyserar vi allmänhetens stöd för olika delar av försvarspolitiken, samt förtroendet för försvaret och för Nato. Vilka trender kan vi se i den svenska försvarsopinionen? Är samsynen kring försvarspolitiken stor eller syns indikationer på kommande friktioner? Vi undersöker opinionen i frågor som förtroendet för försvaret, synen på Nato, försvarsutgifter samt vilka uppgifter till försvaret som svenskarna anser viktigast.

Förtroendet för försvaret

Sedan 2016 har svenskarnas förtroende för försvaret gradvis ökat. Figur 1 visar att vi även i 2023 års SOM-undersökning kan se en ökning jämfört med föregående år. Försvarets förtroendebalans (andelen som uppger stort förtroende minus andelen som uppger litet förtroende) ligger på +50 (en uppgång från +44 år 2022). Det är vidare intressant att förtroendet för försvaret, som för mindre än tio år sedan låg klart under förtroendet för polisen respektive domstolarna, nu är nästan lika stort som för polisen samt tydligt större än det för domstolarna.

Figur 1 Förtroende för Polisen, försvaret, domstolarna och Nato, 1986–2023 (balansmått)

Kommentar: Frågan löd *Hur stort förtroende har du för det sätt följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?* Svartalternativen löd *Mycket stort förtroende, ganska stort förtroende, Varken stort eller litet förtroende, Ganska litet förtroende* samt *Mycket litet förtroende*. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan. Förtroendebalansen avser andelen som svarat mycket eller ganska stort förtroende minus andelen som svarat mycket eller ganska litet förtroende. Antal svarande 2023 var 1 660.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986–2023.

Förtroendemåttet i den nationella SOM-undersökningen är komplext (Holmberg & Weibull, 2008) och inrymmer uppfattningar både om en verksamhets förmåga att utföra sitt uppdrag (utvärdering) och om verksamhetens betydelse för samhället (viktighet). Uppger en person ett ”ganska litet förtroende” för försvaret så kan det stå för att personen uppfattar att försvaret fungerar relativt väl men inte anser det särskilt viktigt. En alternativ tolkning av ”ganska litet förtroende” är att försvaret anses mycket viktigt men att det inte alls fungerar/har tillräcklig kapacitet. Vår bedömning är att de senaste åtta årens kraftiga uppgång i försvarsförtroendet förklaras av både en ökad betydelse som försvaret tillmäts och av en ökad tilltro till försvarets förmåga. Hur mycket dessa faktorer har förändrats skiljer sannolikt mellan olika grupper, även om förtroendet för försvaret långsiktigt har blivit större i alla kategorier svarande. Svartalternativet ”varken stort eller litet förtroende” är sedan något år inte längre det vanligaste, vilket det historiskt har varit i fråga om försvaret. I 2023 års SOM-undersökning svarade 32 procent så, en liten nedgång från 34 procent i föregående års undersökning.

Intressant är att de skillnader i förtroende för försvaret som länge förelegat mellan kvinnor och män respektive mellan olika åldersgrupper nu har blivit mycket mindre, eller försvunnit helt. I det senaste dryga decenniets SOM-undersökningar

har kvinnor genomgående uppgivit ett tydligt större förtroende för försvaret än män, men i 2023 års undersökning uppgjer istället män ett något större förtroende (förtroendebalansen är +52 bland män, +49 bland kvinnor). På motsvarande sätt har de äldre i tidigare års undersökningar i regel uppgivit ett mycket mindre förtroende för försvaret än den yngsta åldersgruppen 16–29 år. I 2023 års undersökning är skillnaderna i förtroendebalans mellan alla åldersgrupper anmärkningsvärt små – och de äldsta och de yngsta noterar exakt samma förtroendebalans (+47).

Tabell 1 Förtroende för försvaret i olika grupper, 2023 (procent, balansmått)

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Summa procent	Antal svarande	Balans
<i>Samtliga</i>	17	42	32	6	3	100	1 683	+50
<i>Kön</i>								
Kvinna	16	42	33	6	3	100	872	+49
Man	18	43	30	6	3	100	788	+52
<i>Ålder</i>								
16–29	26	33	29	7	5	100	217	+47
30–49	18	41	32	7	2	100	448	+50
50–64	15	47	30	5	3	100	399	+54
65–85	15	42	33	7	3	100	618	+47
<i>Partisympati</i>								
V	10	29	40	14	7	100	103	+18
S	18	46	29	6	1	100	620	+57
C	34	37	25	3	1	100	76	+67
L	21	51	27	1	0	100	73	+71
M	18	48	28	4	2	100	303	+60
KD	18	45	29	5	3	100	38	+55
MP	18	40	37	3	2	100	60	+53
SD	14	41	30	10	5	100	208	+40

Kommentar: Frågan löd *Hur stort förtroende har du för det sätt följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?* Svartalternativen framgår av tabellen. Förtroendebalansen avser andelen som svarat mycket eller ganska stort förtroende minus andelen som svarat mycket eller ganska litet förtroende. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan. Antal svarande framgår av tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Partisympatisörsmässigt kvarstår, som förväntat, skillnader även om alla riksdagspartiers sympatisörer sedan ett antal år uppvisar en positiv förtroendebalans ifråga om försvaret. Allra störst förtroende för försvaret uppgjer sympatisörer till Liberalerna – hela 72 procent av dessa uppgjer sig ha stort förtroende för försvaret,

medan endast en procent (!) uppger sig ha litet förtroende (+71 i förtroendebalans, en uppgång från +57 år 2022). Näst störst förtroende uppger sympatisörer till Centerpartiet (förtroendebalans +67), följda av sympatisörer till Moderaterna (+60) respektive Socialdemokraterna (+57). Sverigedemokraternas sympatisörer, som i många år var ensamma om att uppge ett negativt förtroende för försvaret, har numera inte bara etablerat sig stabilt på plussidan utan noterar årets största uppgång till förtroendebalans +40, att jämföra med +15 i 2022 års undersökning. Förra årets rekorduppgång i försvarsförtroende stod Vänsterpartiets sympatisörer för, men dessa noterar nu istället en tydlig nedgång till förtroendebalans +18 (ned från +42 i 2022 års undersökning).

Svenskarnas förtroende för Nato

År 2023 präglades, som nämnts ovan, av stor osäkerhet om den svenska Nato-processen. Ansökan om svenskt medlemskap i Nato lämnades in redan under sommaren 2022. Men Turkiet och Ungern vägrade länge att godkänna Sveriges ansökan och den förväntade tidpunkten för godkännandet sköts gång på gång upp. Först i mars 2024 blev Sverige medlem av Nato.

Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina i februari 2022 följdes av ett starkt ökat opinionsstöd för att Sverige skulle söka medlemskap i Nato. Andelen i befolkningen som ställde sig positiv till Nato-medlemskap ökade från 29 till 64 procent mellan 2021 och 2022. Andelen svenskar som ansåg att förslaget om Nato-medlemskap var mycket eller ganska dåligt minskade från 29 till 14 procent (Bjereld & Oscarsson, 2023).

Under ratificeringsperioden av Sveriges ansökan minskade svenska folkets förtroende för Nato, även om förtroendebalansen som helhet fortfarande var positiv. År 2022 uppgick förtroendebalansen för Nato till +37, och år 2023 uppgick den till +29. Män uppger något större förtroende än kvinnor för Nato (förtroendebalans +33 respektive +26). Den äldsta åldersgruppen uppger större förtroende för Nato än den yngsta åldersgruppen (förtroendebalans +34 respektive +15).

Förtroendet för Nato är också betydligt mer partipolariserat än förtroendet för försvaret respektive polisen. Bland de fyra borgerliga partiernas sympatisörer uppgår förtroendebalansen för Nato till +47 (Centerpartiet), +49 (Kristdemokraterna), +54 (Liberalerna) och +56 (Moderaterna). Bland de rödgröna partiernas sympatisörer är förtroendet för Nato klart minst hos Vänsterpartiet (-32), följt av Miljöpartiet (+18) och Socialdemokraterna (+35). Förtroendebalansen för Nato bland Sverigedemokraternas sympatisörer uppgår till +18. Journalisten Tomas Ramberg gjorde i *Dagens Nyheter* (8 mars 2024) den poängfulla observationen att det bland svenska Nato-förespråkare finns två olika förhållningssätt, ett ideologiskt respektive ett pragmatiskt. Det ideologiska omfattas av de borgerliga sympatisörer som länge sett västvärlden som Sveriges värdegemenskap och att det är naturligt att solidariskt tillhöra Nato för att försvara dessa värden. I dessas ögon kommer Sverige ”hem”

i och med Natomedlemskapet. Det pragmatiska perspektivet, omfattat främst av socialdemokrater, har en annan historisk syn på Sveriges position i världen och betraktar Natomedlemskapet mer som en nödvändig försäkring mot ett aggressivt Ryssland. Nato-stödet bland dessa pragmatiker är mindre entusiastiskt och i någon mån även villkorat av rådande hotbild. Med delvis andra utgångspunkter är det möjligt att det pragmatiska perspektivet även präglar många av Sverigedemokraternas sympatisörer, som är tydligt mindre positiva till Nato än vad de borgerliga partiernas är. Dessa partipolariserade svarsmönster återfinns vi delvis även – som vi visar längre fram i texten – i frågor om hur viktigt det är att Sverige deltar i militära operationer i Natos regi, samt om amerikanska militärbaser ska placeras på svensk mark.

Tabell 2 Förtroende för Nato i olika grupper, 2023 (procent, balansmätt)

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Summa procent	Antal svarande	Balans
<i>Samtliga</i>	10	37	35	9	9	100	1 669	+29
<i>Kön</i>								
Kvinna	8	35	40	8	9	100	860	+26
Man	11	40	31	10	8	100	785	+33
<i>Ålder</i>								
16–29	9	29	39	10	13	100	213	+15
30–49	9	37	34	11	9	100	445	+26
50–64	10	39	36	6	9	100	397	+34
65–85	11	39	34	8	8	100	613	+34
<i>Partisynpat</i>								
V	2	14	36	27	21	100	104	-32
S	9	39	39	7	6	100	617	+35
C	16	43	29	8	4	100	75	+47
L	10	50	34	3	3	100	73	+54
M	15	49	28	5	3	100	300	+56
KD	16	39	39	3	3	100	38	+49
MP	10	29	40	8	13	100	60	+18
SD	12	30	34	10	14	100	206	+18

Kommentar: Frågan löd *Hur stort förtroende har du för det sätt följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?* Svartalternativen framgår av tabellen. Förtroendebalansen avser andelen som svarat mycket eller ganska stort förtroende minus andelen som svarat mycket eller ganska litet förtroende. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan. Antal svarande framgår av tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Försvarets uppgifter enligt allmänheten

Sedan 2011 har frågor om hur svenskarna ser på olika uppgifter för försvaret ställts i flera SOM-undersökningar. Under 2000-talet har försvarspolitikerna genomgått stora förändringar i flera omgångar, med omkastningar från nationellt till internationellt fokus och tillbaka till nationellt igen – liksom några års experiment med ett yrkesförsvaret utan någon värnpliktsutbildning. Hur ser svenskarna på försvarets olika tänkbara uppgifter?

Tabell 3 Uppgifter för försvaret, 2023 och 2013 inom parentes (procent, balansmått)

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent	Balansmått bland dem med åsikt 2023 (2013)
Försvara Sveriges gränser mot hot från andra länder	81	13	3	1	2	100	+92 (+71)
Skydda centrala samhällsfunktioner mot terrorangrepp	82	13	2	1	2	100	+94 (+86)
Genomföra operationer för att avsätta ledare i diktaturer	16	21	27	22	14	100	-16 (-44)
Hindra andra länders ledare från att använda våld mot protesterande medborgare	26	32	20	12	10	100	+28 (+15)
Delta i fredsbevarande operationer i FN:s regi	38	44	9	3	6	100	+74 (+67)
Delta i humanitära hjälpinsatser i andra länder	44	42	9	2	3	100	+76 (+79)
Bistå civila myndigheter vid krisituationer i Sverige	64	27	3	1	5	100	+90 (+88)
Delta i militära operationer i Nato:s regi	24	37	17	11	11	100	+38 (-)
Bistå polisen vid insatser mot grov kriminalitet	57	24	7	5	5	100	+72 (-)

Kommentar: Frågan löd *Det har diskuterats vilka uppgifter den svenska försvarsmakten ska ha i framtiden. Hur viktiga anser du att nedanstående uppgifter är?* Svarsalternativen var *Mycket viktig, Ganska viktig, Inte särskilt viktig, Inte alls viktig* samt *Ingen uppfattning*. Förtröendebalansen avser andelen som svarat mycket eller ganska viktig minus andelen som svarat inte särskilt viktig eller inte viktigt alls. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan. Antal svarande 2023 varierade mellan 1 631–1 661.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2013 och 2023.

Som framgår av tabell 3 så anser allmänheten det vara rätt att fokusera på de nationella uppgifterna, förutom försvar av Sveriges gränser (opinionsbalans +92, upp från +82 i 2020 års undersökning och från +72 i 2013 års undersökning) även dem som handlar om att bistå i nationella krissituationer (opinionsbalans +90) och skydd mot terrorangrepp (opinionsbalans +92). Även uppgiften att bistå Polisen vid insatser mot grovt kriminella (opinionsbalans +72) har ett starkt stöd, men där är opinionen avsevärt mindre homogen än ifråga om de andra nationella uppgifterna. Kvinnor är klart mer positiva (opinionsbalans +84) än män (opinionsbalans +64) till att försvaret ska bistå i brottsbekämpningen, och bland riksdagspartierna varierar stödet från, som lägst, opinionsbalans +22 hos Vänsterpartiets sympatisörer till, som högst, opinionsbalans +90 bland Sverigedemokraternas sympatisörer.

Sveriges långa fredsbevarandetradition i Förenta nationernas (FN) regi har fortfarande ett starkt stöd bland svenskarna (opinionsbalans +74), liksom att delta i humanitära hjälpopoperationer (opinionsbalans +76) men stödet för de internationella uppgifterna har försvagats en aning under den senaste åttaårsperioden. Som tidigare finns ett visst stöd för att hindra andra länders ledares våld mot protesterande medborgare (opinionsbalans +28) ett stöd som är mycket starkare bland kvinnor än bland män (+48 respektive +6) men inget stöd för att genomföra operationer för att avsätta diktatorer (opinionsbalans -16, ned från -26 i 2020 års undersökning). Överlag ligger således svenskarnas uppfattningar om försvarets uppgifter i linje med ett ökat fokus på nationellt försvar.

Ifråga om Nato finns en opinionsmässig komplikation. Det Nordatlantiska fördraget innebär att medlemsländerna har ömsesidiga försvarsförpliktelser mot varandra: det svenska försvaret är sedan 7 mars 2024 en del av Natos kollektiva försvar. Svenskarnas stöd för uppgiften ”delta i militära operationer i Nato:s regi” är, om än relativt stort med opinionsbalans +38, radikalt mindre än stödet för alla nationella uppgifter. Detta samtidigt som Sverige nu har förbundit sig till Natos förpliktelser. Opinionsstödet för deltagande i Nato-operationer varierar kraftigt och sympatisörer till Vänsterpartiet utmärker sig genom att anse att uppgiften inte alls är viktig, vilket 64 procent uppger, medan bara en fjärdedel anser samma uppgift vara mycket eller ganska viktig (opinionsbalans -44). Stödet är som störst bland sympatisörer till Moderaterna respektive Liberalerna (opinionsbalans +66 respektive +64), men det är stort även bland sympatisörer till Centerpartiet (+56), Socialdemokraterna respektive Sverigedemokraterna (båda med opinionsbalans +42). Ett något mer reserverat stöd noteras bland Kristdemokraternas (+16) respektive Miljöpartiets sympatisörer (+10).

Amerikansk basering på svensk mark?

Även ifråga om förslaget ”placera amerikanska militärbaser på svensk mark” finns opinionsmässiga friktioner. Sverige och USA ingick 2023 ett avtal om fördjupat försvarssamarbete (Avtal om försvarssamarbete med Amerikas förenta stater,

Regeringen, Ds 2024:2) vilket inte innebär några amerikanska baser i formell, juridisk mening, men väl att amerikansk militär får tillgång till en rad svenska militära anläggningar, där de har rätt att verka, uppföra byggnader och förvara militär utrustning (s k förhandslagring). Amerikansk militär närvaros förankring i den svenska opinionen förefaller dock initialt vara svag: inte i någon grupp återfinns en positiv opinionsbalans för förslaget att "placera amerikanska militärbaser i Sverige". Resultatet bör tolkas med viss försiktighet givet att några amerikanska baser i formell mening inte är aktuella, men det uttrycker sannolikt åtminstone en viss tveksamhet i befolkningen inför kontinuerlig amerikansk militär närvaro i Sverige.

Opinionsbalansen för förslaget är -27 och motståndet är, föga överraskande, ojämnt fördelat. Kvinnor (opinionsbalans -40) är klart mer negativa än män (-15). De yngsta är ännu mer negativa än de äldsta (gruppen 16–29 år noterar opinionsbalans -45 medan gruppen 65–85 år noterar opinionsbalans -22). Även bland partiernas sympatisörer varierar motviljan: Sverigedemokraternas uppvisar en svagt negativ inställning (opinionsbalans -2) vilket även gäller Moderaternas (opinionsbalans -5). Störst invändningar mot förslaget noteras från sympatisörer till Vänsterpartiet (opinionsbalans -70), Miljöpartiet (opinionsbalans -54) respektive Centerpartiet (opinionsbalans -45). I ett opinionsmässigt något utdraget mittfält återfinns, slutligen, sympatisörer till Socialdemokraterna (opinionsbalans -36), Liberalerna (opinionsbalans -24) respektive Kristdemokraterna (opinionsbalans -19).

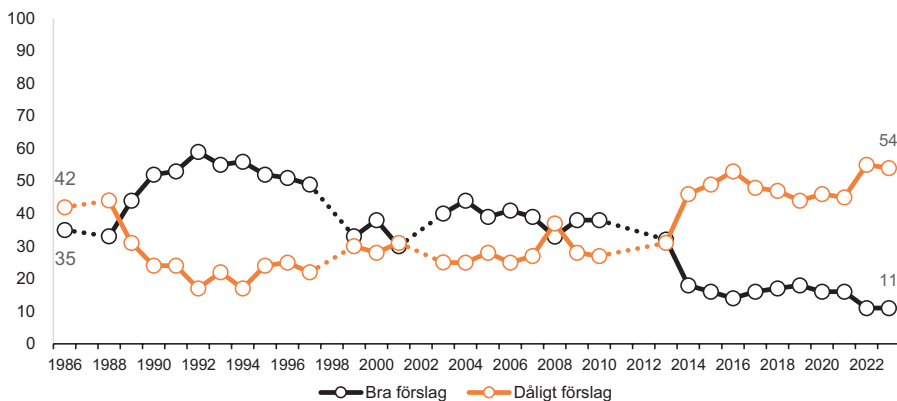
Allmänheten ovillig att minska försvarsutgifterna

De senaste åren har inneburit stora satsningar på upprustning av det svenska militära försvaret och det finns bland riksdagspartierna en politisk enighet om att försvarsutgifterna ska utgöra 2 procent av Sveriges BNP. Flera partier har öppnat för ytterligare ekonomiska tillskott, upp till 2,5 procent eller 3 procent av BNP. En så stor BNP-andel till försvaret har Sverige inte avsatt på över ett kvartssekel. Till Ukraina har Sverige även givit en rad militära stödpaket till ett värde av 30 miljarder kronor (och olika civila stöd till ett värde av ytterligare 7 miljarder kronor) – en ansenlig summa (även om såväl Danmark som Norge har lämnat större bidrag, såväl i absoluta belopp som per capita-beräknat).

SOM-institutet har mätt svenskarnas inställning till försvarsutgifterna flertalet år sedan 1986. Opinionen ifråga om förslaget "minska försvarsutgifterna" har växlat genom decennierna. Efter Sovjetunionens respektive Warszawapaktens upplösning under 1990-talet fick förslaget stort stöd bland svenskarna (med opinionsbalanser runt +40). Under 2000-talet fanns fortfarande ett visst, men mindre, stöd för minskade försvarsutgifter, men mellan 2013 och 2014 skedde en dramatisk förändring av opinionsbalansen från +2 till -28 (figur 2), som sammanföll med Rysslands inledande annekteringar i östra Ukraina samt Krimhalvön. Sedan den omsvängningen har svenskarna uttryckt en stark ovilja att minska försvarsutgifterna,

så även i 2023 års undersökning (opinionsbalans -43). Män är (opinionsbalans -54) ännu mer negativa till förslaget än kvinnor (opinionsbalans -37), och äldre personer är mer negativa än den yngsta åldersgruppen. Bland partierna är sympatisörer till Vänsterpartiet ensamma om att tycka att förslaget är bra (opinionsbalans +12), medan det största motståndet finns bland dem som sympatiserar med Moderaterna (opinionsbalans -67), Sverigedemokraterna (opinionsbalans -58) respektive Liberalerna (opinionsbalans -52).

Figur 2 Inställning till att minska försvarsutgifterna, 1986–2023 (procent)

Kommentar: Frågan löd Vilken är din åsikt om följande förslag? – Minska försvarsutgifterna. Svarsalternativen var Mycket bra förslag, Ganska bra förslag, Varken bra eller dåligt förslag, Ganska dåligt förslag samt Mycket dåligt förslag. Bra förslag visar andel mycket och ganska bra förslag. Dåligt förslag visar andel ganska och mycket dåligt förslag. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan. Antalet svarande 2023 var 1 660.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986–2023.

Ett minskat samförstånd förebådar civil-militära friktioner?

Ukrainakrigets alltmer tydliga karaktär av ett industriellt utnötningskrig gör att resurser även till ökad produktionskapacitet i ammunitions- och vapenindustrin nu diskuteras. Den efter Kalla krigets slut nedskurna europeiska vapenindustrin klarar inte av att producera tillräckligt mycket tillräckligt snabbt och kan inte tillgodose Ukrainas akuta behov. Ryssland har fått ett övertag ifråga om produktion av artilleriammunition, som rapporteras vara i storleksordningen dubbelt så stor som EU-ländernas. Hur ska denna utmaning hanteras? Den amerikanska industrins förmåga att snabbt ställa om till att producera krigsmateriel spelade en avgörande roll i de allierades seger över Hitlertyskland (Herman, 2012). USA:s framgångsrika omvandling till ”demokratins vapensmedja” skedde inte minst genom en snabb omställning inom exempelvis Ford, General Motors och Chry-

ler som snabbt anpassade produktionen för att bygga stridsflygplan, stridsvagnar och amfibiefarkoster. Någon motsvarande industriell ansträngning kan ännu inte skönjas inom den Europeiska unionen.

Trots att EU-ländernas sammanlagda ekonomiska storlek och industriella kapacitet vida överstiger Rysslands, så är militärindustrikapaciteten ändå mindre. Ryssland producerar nu tre miljoner artillerigranater/år, jämfört med USA:s och EU:s total om 1,2 miljoner (Nevéus, 2024) – ett förhållande som förstärks av att ryssarna dessutom får ammunition från Nordkorea och attackdrönare från Iran. Att återskapa en större vapenindustriell kapacitet i Europa kräver stora investeringar, vilka i vissa fall förutsätter statliga ekonomiska garantier eller mycket långa kontrakt. Frågor om hur mycket av statens ekonomi som ska läggas på militära resurser kan därför komma att diskuteras mer framöver.

Samtidigt som den svenska försvarspolitiken under de senaste åren väsentligen präglats av partipolitisk enighet om satsningar på upprustning av försvaret och militärt stöd till Ukraina, så introduceras i och med Nato-medlemskapet och den ökade amerikanska militära närvaron i Sverige en ökad polarisering i svensk försvarsopinion. Vänsterpartiets och Miljöpartiets sympatisörer är till exempel mest negativa både till Nato och till amerikanska militärbaser på svensk mark, medan motståndet mot sådana baser är lägst bland Moderaternas och Sverigedemokraternas sympatisörer. Även om det i opinionen finns ett klart stöd för Sveriges Nato-medlemskap så innebär inte det att det också självklart finns ett stöd för att svenska soldater ska kunna sändas i strid utomlands. Utvecklingen väcker frågor om den framtida relationen mellan svenskarna, politikerna och försvaret. Vi har tidigare (Ydén, Bjereld & Berndtsson, 2022) kunnat konstatera att ”Hultqvistdoktrinen” inriktning mot nationellt försvar, upprustning och återtagandet av värnplikten åtnjöt en betydligt bättre förankring hos svenskarna än Alliansregeringarnas inriktning mot ett anorektiskt yrkesförsvar insatt i relativt våldsamma internationella insatser, exempelvis i Afghanistan (Ydén & Berndtsson, 2013). Nu står Sverige eventuellt återigen inför en situation där delar av befolkningen inte helhjärtat stödjer den försvarspolitiska inriktningen. Som Schiff (2009) framhåller: större förändringar i försvarspolitiken kan skapa civil-militära friktioner liksom legitimitetsproblem både för den politiska ledningen och för militären – i detta fall såväl amerikansk som svensk militär.

Referenser

- Atwood, K. (2024). NATO looking at options to shore up long-term support for Ukraine amid concerns about Trump winning November's election. *CNN*, Publicerad 2024-04-03. <https://edition.cnn.com/2024/04/03/politics/nato-ukraine-support-options-trump/index.html> [Hämtad 2024-04-12]
- Berndtsson, J., Bjereld, U., & Ydén, K. (2020). Svensk försvarspolitik i ny terräng. I U. Andersson, A. Carlander & P. Öhberg (Red.), *Regntunga skyar*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Bjereld, U., & Oscarsson, H. (2023). Jordskred i svensk Nato-opinion efter Rysslands invasion av Ukraina. I U. Andersson, P. Öhberg, A. Carlander, J. Martinsson & N. Theorin (Red), *Ovisshetens tid*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Herman, A. (2012). *Freedom's Forge: How American Business Produced Victory in World War II*. Random House.
- Hervall, W. (2023). MP och V kritiska till inträdet: "Varit en gisslansituation". *Dagens Nyheter*. Publicerad 2023-07-11. <https://www.dn.se/sverige/mp-och-v-kritiska-till-intradet-varit-en-gisslansituation/> [Hämtad 2024-04-15]
- Holmberg, S., & Weibull, L. (2008). Svenskt institutionsförtroende på väg upp igen? I S. Holmberg & L. Weibull (Red.), *Skilda världar*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Nevéus, H. (2024). Ryssland och Ukraina i global kapploppning om granater. *Dagens Nyheter*. Publicerad 2024-04-12. <https://www.dn.se/varlden/ryssland-och-ukraina-i-global-kapploppning-om-granater/> [Hämtad 2024-04-16]
- Ramberg, T. (2024). Trots det starka stödet går Sverige delat in i Nato. *Dagens Nyheter*. Publicerad 2024-03-08. <https://www.dn.se/sverige/tomas-ramberg-trots-det-starka-stodet-gar-sverige-delat-in-i-nato/> [Hämtad 2024-03-28]
- Regeringen. (2024). *Avtal om försvarssamarbete med Amerikas förenta stater, Ds 2024:2*.
- Schiff, R. (2009). *The Military and Domestic Politics: A Concordance Theory of Civil-military Relations*. Routledge.
- Ydén, K., & Berndtsson, J. (2013). Efter Afghanistan? Försvaret, kriget och svenskarna. I L. Weibull, H. Oscarsson & A. Bergström (Red.), *Vägskäl*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Ydén, K., Bjereld, U., & Berndtsson, J. (2022). Hultqvistdoktrinen uppgång och fall? Svensk försvarspolitik i en osäker tid. I U. Andersson, H. Oscarsson, B. Rönnerstrand & N. Theorin (Red.), *Du sköra nya värld*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.